

Islam, muslimerne og profeten Muhammed

I religionshistorisk sammenhæng er det en gammel erkendelse at Muhammed er den sidste i den islamiske verden, man skal tale grimt om eller gøre nar ad. Muhammed (f. ca. 570) er på det symbolske plan noget helt for sig, en kategori der ikke tåler sammenligning med noget andet. Det skyldes hans placering i den islamiske grundmyte, der fortæller, hvordan universets skaber, den eneste gud, Allah, lader sin vilje åbenbare til menneskene. Myten findes ikke i én bestemt fortælling i én bestemt form, men kendes både fra den koraniske tradition og de såkaldte *hadith*-tekster og *sira*-traditioner, dvs. de beretninger om profetens gøren og laden, der blev skrevet med retrospektiv klogskab af hans tilhængere i århundrederne efter hans død i 632 og som med forskellig autoritet stadig spiller en helt central rolle.

Historien er i hovedtræk denne: Muhammed var som ganske ung blevet beredt til sit virke som profet senere i livet. Han var bl.a. blevet konfronteret med engle, som vaskede en sort plet ud af hans hjerte ved hjælp af sne og fyldte hans bryst med alt, som er godt. Hans funktion som profet var altså forberedt gennem guddommelig intervention. Allah havde netop udvalgt sig ham, fordi han fremstod som et særlig prisværdigt og attraktivt menneske. Muhammeds egne kvaliteter spiller derfor en rolle fra første færd.

Ifølge islamisk tradition havde Muhammed, hvis navn betyder *den lovpriste*, for vane at trække sig tilbage for at søge en-

Fra Klaus & Mikael Rothstein :

Bomben i turbanen

(Tidene skifter, 2006)

somheden i bjergene. Man forstår, at han ønskede at stille sig til rådighed for de guddommelige magter uden helt at vide, hvordan han skulle gribe det an. En dag, da han som ca. 40-årig sad alene i en hule på Hira-bjerget, kom englen Jibril til ham, den samme skikkelse som i de jødiske og kristne tekster kendes som Gabriel, budbringeren. Jibril greb Muhammed og krævede af ham, at han skulle „læse“ eller „forkynde“. Den rædselsslagne Muhammed erklærede, at han ikke kunne, men englen insisterede og pressede ham til hans fysiske grænse. Pludselig, da Muhammed gav efter, flød ordene fra ham som den første åbenbarrede *sura* (Koranens afsnit eller „kapitler“ kaldes *sura'er*). Koranens øvrige 113 *sura'er* kom gradvis over en årrække derefter.

Islamisk dogmatik placerer Allah, som ifølge Muhammed er den samme gud, som jøderne og de kristne tidligere havde misforstået, som universets ukrænkelige hersker. Intet over og intet ved siden af Allah: „Han er ikke afhængig af noget, men alt er afhængigt af ham,“ hedder det. At erkende dette, er et kernepunkt i al islamisk tænkning. Allah er ikke en del af sin skabelse, men han virker i det skabte. Nogle gange direkte, andre gange i det mere skjulte. Denne placering betyder, at Allah på en gang er fjernt fra og tæt på alle mennesker. Fjernt fra, fordi det er umuligt at se eller nå ham direkte, tæt på fordi han interesserer sig for menneskene og følger dem i alt, de gør, og fordi han har en plan med verden. Muhammeds åbenbaring har således Allahs eksistens og vilje som det ene afgørende tema, og et gevaldigt eskatologisk drama som det andet: Verden og al ondskab vil på et tidspunkt forgå – „himlen vil blive rullet sammen“ – men de, som har fulgt Muhammed ad det spor Allah har anvist, vil nyde evigheds lykkeligheder.

Fjernheden betyder, at Allah ikke uden videre kan træde menneskene i møde. End ikke Muhammed kan i den islamiske grundmyte være direkte konfronteret med guden. Når Allah henvender sig, er det gennem flere medierende led. I myten om Koranens åbenbaring, meddeler han sig til Jibril og pålægger

ham at give Muhammed besked. Dette er i sig selv signifikant, fordi relationen mellem det menneskelige og det guddommelige på den måde bliver understreget: det skal altid medieres. For Muhammed er englen den direkte kobling til viden om Allahs vilje, for alle andre mennesker er det Muhammed selv, der indtager denne rolle. Man henvender sig personligt i tanke og bøn til guden, men de religiøse belæringer og al anden indsigt formidles via Muhammed.

Da Muhammed påbegyndte sit virke som profet – i følge islamisk tradition i året 610 – lå budskabet alene i det han sagde. Siden hen blev ordene nedfældet og konkretiseret i en bog, Koranen. Denne bog var ny for menneskene, men ifølge islamisk dogmatik er Koranen evig og uskabt som Allah selv. Den konkrete bog, der ligger i skødet på det læsende, reciterende eller bedende menneske, opfattes som en manifestation af „Den Himmelske Koran“, et metafysisk begreb der henviser til Koranens pre-eksistente form, dvs. Koranen som eksisterende før selve skabelsen. Ifølge islamisk opfattelse havde Allah faktisk forsøgt at trænge igennem til menneskene to gange tidligere, men i begge tilfælde blev budskabet misforstået og forvansket, først til den jødiske *Torah*, siden til kristendommens Nye Testamente.

Muhammed forbinder ganske enkelt menneskene til altings begyndelse og altings årsag. Muhammed er forudsætningen for at forbinde Allah med menneskene. Muhammed er forudsætningen for Koranen. Muhammed er med andre ord en forudsætning for islam. Muhammed *er* i og for sig islam. Som myten om islams fremkomst udfolder sig, er Muhammed i centrum. Hertil kommer, at han anses for at være det fuldbårrede menneske. Tingene hænger sammen, for naturligvis har Allah valgt det bedste menneske, og naturligvis fuldstændigøres dette menneske i kraft af udvælgelsen. Det er af samme grund at Muhammeds livsførelse hurtigt blev så afgørende i islamisk tradition (det vender jeg tilbage til). Muhammed er,

kort sagt, det altafgørende omdrejningspunkt. Islamisk dogmatik sætter ganske vist Allah i centrum, og betragter Koranen som den direkte kobling til guden, men den akademiske analyse må vægte tingene anderledes. Pointen er, at uden Muhammed ville hverken Allah eller Koranen give mening, for det er alene i kraft af Muhammed, at guden selv såvel som hans åbenbaring foreligger.

Når muslimer beskriver Muhammed som »profeternes segl«, som den sidste profet, betyder det, at al nødvendig viden nu er tilgængelig. Tiden har nået et punkt, hvor menneskenes opgave alene består i at forstå og følge Allahs vilje. Med Muhammed har verden nået sin ultimative bestemmelse. Dermed markerer profeten også en særlig tidsopfattelse. Verden må helt enkelt tænkes i et før og et efter ham. At leve i dag forpligter, for Muhammed har gjort det klart for menneskene hvori deres forpligtelser over for Allah består.

Muhammed grundlagde en ny religiøs bevægelse ved at formulere en ny teologi, som betonedede en særlig guddom. Muhammed var tydeligt inspireret af jødedom og kristendom, og begge religioner spores da også i Koranen; dels fordi de omtales ret konkret, men først og fremmest fordi de belæringer, som Allah meddeler gennem Muhammed, ofte baserer sig på jødiske og kristne forestillinger som enten reproduceres eller netop transformeres til noget distinkt islamisk. Allah fremstår derfor ligeså forskellig fra de kristnes treleddede gud (Gud Fader, Gud Søn og Gud Helligånd), som de kristnes gud er forskellig fra jødernes Jahve. Kun i et religiøst perspektiv kan man sige, at de tre guder er den samme. Den faglige pointe er omvendt, at de tre guder er konstrueret i forskellige tekster, dyrkes i forskellige former for kult og at myterne om dem udfoldes i forskellige fortællinger. Koranens gud er en ny konstruktion som ikke kun modelleres frem i forhold til jødedom og kristendom, men som også finder sine ben i forhold til de pre-islamiske arabiske religioner.

Al viden om den nye gud, og enhver form for dokumentation for hans eksistens, gik således fra første færd gennem Muhammed. Det var jo ham der fortalte om Allah, og det var gennem hans mund, gudens vilje blev formuleret. Og sådan er det endnu, forstået på den måde, at islamisk tradition fastholder Muhammeds rolle som katalysator for hele det guddommelige projekt. Muhammed selv placerede ganske vist – præcis som den islamiske dogmatik – Allah i centrum, og det gør alverdens muslimer stadig, men vores analyse er ikke forpligtet af islamisk dogmatik. Pointen forbliver, at guden skylder profeten sin eksistens. Ikke omvendt. I nogen grad kan man sige det samme om den hellige tekst, som historisk betragtet heller ikke havde set dagens lys uden Muhammeds virke, men dens tilblivelse som kanoniseret helligtekst er nu ikke Muhammeds fortjeneste. Koranen blev sammenstykket og redigeret af en særlig kommission under kalif Uthman (der regerede 644-656) omkring år 650, på baggrund af et større antal tekstfragmenter, som Muhammeds tilhængere havde nedfældet i tidens løb.

Så længe profeten levede, var der ingen grund til at overføre hans autoritet til et andet medie, men i det øjeblik han var væk, indså man, at hvis hans åbenbaring skulle fastholdes for eftertiden, så måtte man nedskrive det, han havde sagt. Set på den måde, er Koranen ikke kun Allahs meddelelser til menneskene, men også en slags legemliggørelse eller institutionalisering af Muhammeds autoritet. Med sociologen Max Weber kan man sige, at den hellige tekst en *rutinisering*, dvs. standardisering eller fastholdelse, af profetens *karisma*. Dogmatisk set hviler Koranen i sig selv, men for en historisk betragtning er det vigtigt at påpege, at den opsummerer og stadfæster, hvad den religiøse leder havde sagt – efter eget udsagn på vegne af den gud, han så energisk promoverede. Dermed bliver Koranen også et altafgørende led i den fortløbende konstruktion af Muhammeds omfattende hagiografi (dvs. lev-

hedsbeskrivelse af en helgen eller betydningsfuld religiøs skikkelse). Den hellige tekst underbygger og støtter forestillingen om Muhammed som noget helt specielt.

Man forstår, at den historiske Muhammed ikke er den samme som den Muhammed, der kendes fra legenden. Denne sondring bør ikke overraske det mindste, for der findes ingen hellige personer – fra Jesus til L. Ron Hubbard – som ikke er blevet forvandlet fra det, som er muligt i virkelighedens verden, til dét, der hører den religiøse fantasi til. Religiøse ledere tillægges rutinemæssigt særlige egenskaber (de kan gå på vandet, kende fremtiden, flyve gennem luften, tale med guderne og meget mere), og de fortællinger, der knyttes til dem, bruges altid til at legitimere dem som noget ganske særligt. Det afgørende er som regel, at det ekstraordinære de religiøse ledere kan og ved, hænger sammen med den støtte, de tænkes at have fra de guddommelige autoriteter. Samtidig er det værd at huske på en fundamental erkendelse i kognitionsforskningen (den del af religionsvidenskaben der beskæftiger sig med hjernens måde at danne religiøse begreber på), nemlig at de guddommelige væsener i de religiøse systemer ikke må være for mystiske og for utilgængelige, hvis de skal opretholde deres attraktion. Allahs ophøjede majestæt gør ham utilgængelig for sproget og ubegribelig for tanken, men den ufattelige gud afvejes af et andet element i systemet, nemlig Muhammed:

Gennem den håndgribelige Muhammed bliver den ubegribelige Allah tilgængelig. Forestillingen om Allah er helt enkelt for besynderlig til at den menneskelige hjerne kan håndtere den uden videre, men når man principielt altid kan inkludere Muhammed som formidlingsleddet, kan den menneskelige psykologi alligevel følge med. Muhammed er derfor ikke kun leder og ideal, han er også en forudsætning for, at den religiøse begrebsdannelse om den amorfe og transcendentale gud overhovedet kan fungere.

Forbillede og fællesskab

Forheligheden af religiøse ledere er nærmest en forudsætning for anerkendelsen af det system, de repræsenterer. Man kan naturligvis opfatte et trossystem som noget i sig selv, men meget ofte skyldes systemets eksistens en særlig energisk person, en grundlægger af den ene eller anden slags. Man kan derfor ikke anerkende trossystemet uden også at anerkende kilden til det, nemlig den religiøse leder. Set i det perspektiv er forestillingerne om det guddommelige afledt af noget såre menneskeligt, nemlig den religiøse lederskikkelse. Det er derfor ikke så mærkeligt, at mennesker i mangfoldige sammenhænge gør deres religions grundlægger til det centrale omdrejningspunkt. Ikke kun i spørgsmål af mytisk, metafysisk eller teologisk art, men sandelig også når det drejer sig om det helt konkrete liv, man lever som menneske. Hævdelsen af Muhammeds ideal er derfor også hævdelsen af muslimernes ideal.

Muhammed er kernepunktet i muslimernes fællesskab. Han er den aldrig svigtende fællesnævner for alle medlemmer af *al-ummah*, „fællesskabet af troende“ eller endnu bedre: „det islamiske samfund“. Dette aspekt er formentlig afgørende, når vi vil vurdere de stærke reaktioner på Muhammed-karikaturene i Jyllands-Posten. Folk føler sig krænkede kollektivt og reagerer derfor kollektivt. Selve ideen om *al-ummah* betoner nemlig både kollektivet og det fælles udgangspunkt som noget afgørende. *Al-ummah* er ikke lokaliseret til noget bestemt sted, by eller et land. Betegnelsen dækker derimod den amorfe gruppe af mennesker, der føler sig forbundet fordi de er muslimer. Der er naturligvis tale om endnu en idealforestilling, for selvfølgelig hersker der hverken solidaritet eller respekt mellem alle muslimer, men tanken om *al-ummah* er stærk på det ideologiske plan. Og hvad bliver kernepunktet, som alle kan identificere sig med, det samlende symbol, som alle værner om? Nemlig: Muhammed, fordi enhver muslim, uanset sted, sprog og etnicitet, finder vej til sin gud og vejledes

i den rette livsførelse via ham.

Det er i den forbindelse vigtigt at understrege, at religiøse ledere – ikke mindst dem, der hævder at interagere direkte med de guddommelige magter – umuligt kan fungere som rent historiske skikkelser i religiøse sammenhænge. De må og skal mytologiseres for at kunne fungere i de egenskaber, de er til- tænkt. Hvis f.eks. Jesus kun gjaldt som historisk person, måtte de kristne nøjes med en prædikant, der efter kort tid som aktiv blev henrettet som en utålelig provokatør. I det øjeblik myto- logiseringen kobles på, er der tale om et mirakelproducerende guddommeligt væsen som besidder „al magt i himlen og på jorden“, et væsen som har overvundet døden, og som alle menneskers skæbne entydigt afhænger af. Hvis ikke Muham- med blev underkastet en løbende mytologisering, havde man kun en handelsmand, som med tiden udviklede sig til religiøs, politisk og militær leder. Nu har man i stedet et lysende forbil- lede, en mand der har overskredet grænserne mellem tid og rum, og en formidler af den guddommelige vilje. De store skikkelser i religionerne *kan* ikke, *må* ikke være begrænset af almindelig menneskelighed. De skal mytologiseres for at blive interessante. De bliver alle konstrueret inden for særlige ram- mer. Den islamiske historie om Muhammed holder sig til den- ne skabelon, og hvis dens rammer krakeleret, krakelerer Mu- hammed også – og hele systemet falder sammen.